

Motion till riksdagen 2025/26:4114

av **Ulrika Westerlund m.fl. (MP)**

med anledning av prop. 2025/26:218 Dubbla straff för brott i kriminella nätverk och skärpta straffskalor

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår regeringens proposition 2025/26:218 Dubbla straff för brott i kriminella nätverk och skärpta straffskalor.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med en ny översyn av brottsbalken, med brett mandat och ordentligt med tid att föreslå nödvändiga förbättringar och straffskärpningar, och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Den grova brottsligheten i Sverige är ett mycket allvarligt samhällsproblem. Skjutningar, sprängningar, ekonomisk brottslighet, våld i nära relationer och sexualbrott skapar stor otrygghet både i hemmet, på gator och torg och i samhället i stort. Samhället måste göra mer för att förebygga kriminalitet och skydda människor från brott. Brottsoffer ska få upprättelse, och den som begår allvarliga brott ska mötas av tydliga men proportionerliga och rättssäkra straff.

Under Miljöpartiets tid i regering tog vi initiativ till ett stort antal straffskärpningar och andra reformer för att stärka samhällets förmåga att bekämpa brott. Vi skärpte bl.a. straffen för brott som ofta förekommer i den kriminella miljön, stärkte lagstiftningen mot sexualbrott och gjorde det straffbart att involvera barn i brottslighet. Vi har alltså inte en principiell invändning mot skärpta straff. Tvärtom kan straffskärpningar vara motiverade när de är väl avvägda, rättssäkra, träffsäkra och förankrade i ett tydligt behov.

Miljöpartiet kan däremot konstatera att de straffskärpningar som regeringen föreslår i proposition 2025/26:218 är osammanhängande, otillräckliga och i flera delar direkt

undermåliga. Det menar inte bara vi utan även flera tunga remissinstanser och Lagrådet som beskriver regeringens förslag som ett hastverk. Det duger inte för en så långtgående reform av brottsbalken. Det handlar inte bara om enstaka brister, utan om att förslaget som helhet vilar på en svag analys, otydlig systematik och otillräcklig hänsyn till hur reformerna påverkar rättsväsendet och Kriminalvården som helhet.

Vi kan inte betrakta regeringens förslag som något annat än straffpopulism. Regeringen går fram med kraftiga straffskärpningar utan att på ett övertygande sätt visa att de kommer att minska brottsligheten, öka tryggheten eller ge ett mer sammanhängande påföljdssystem. Som exempel kan nämnas att straffen för olika slags brott inte kommer att stå i rimlig proportion till varandra. Till exempel föreslås maxstraffet för grovt dataintrång vara åtta års fängelse, medan maxstraffet för dråp föreslås till sex års fängelse. De flesta väljare skulle nog anse att dataintrång är ett mindre allvarligt brott än att avsluta en annan människas liv. Dessutom riskerar förslagen att leda till mycket stora kostnader, kraftigt ökad belastning på Kriminalvården och försämrade möjligheter att förebygga återfall i brott.

Miljöpartiet vill göra en översyn av brottsbalken; en sådan översyn bör också få i uppdrag att föreslå straffskärpningar där det bedöms som motiverat och effektivt. Enligt Miljöpartiets mening skulle det vara rimligt att skärpa straffen för allvarliga vålds- och sexualbrott och brott där barn utnyttjas eller dras in i kriminalitet.

Vi noterar att regeringen föreslår en del straffskärpningar som Miljöpartiet hade välkomnat – om underlaget till förslaget var godtagbart. Det gäller bl.a. förslagen om skärpta straff för involverande av minderårig i kriminalitet, grov och synnerligen grov misshandel, grov våldtäkt och grov våldtäkt mot barn samt kontrakt för att träffa barn i sexuellt syfte. Miljöpartiet kan dessvärre inte ställa sig bakom dessa straffskärpningar – framför allt mot bakgrund av Lagrådets synpunkter. Lagrådet framhåller att regeringens hantering av ärendet, där man föreslår vissa utvalda straffskärpningar utan att göra en bred översyn av hela brottsbalken, riskerar att göra påföljdssystemet ännu mer osammanhängande. Miljöpartiet kan inte medverka till en sådan utveckling. Vi anser därmed inte att det är lämpligt att stötta vissa delar av propositionen. Sverige behöver inte fler enstaka straffskärpningar ovanpå ett redan svåröverskådligt system, utan en ny, bred och genomarbetad översyn av brottsbalken.

Dubbla straff för gängkriminella nedvärderar annan allvarlig brottslighet

När det gäller förslaget om dubbla straff för brott i kriminella nätverk är kritiken särskilt tung. Regeringen går här längre än utredningens förslag, vilket innebär att alla brott i kriminella nätverk ska straffas med det dubbla som utgångspunkt. Samtliga remissinstanser avstyrker förslaget, även om vissa instanser, såsom Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten, är mer positiva till en bredare straffskärpningsgrund jämfört med i dag.

När Miljöpartiet satt i regering bidrog vi till att införa en särskild straffskärpningsgrund för vissa brott i kriminella nätverk som riktar sig mot en persons liv, hälsa eller trygghet, t.ex. vid brott som mord, misshandel, människorov och olaga frihetsberövande. Gällande straffskärpningsgrund innebär att vid bedömningen av straffvärdet kan ett påslag göras utifrån en trappstegsmodell. Det var en viktig ändring för att visa allvaret i grov och organiserad brottslighet. Flera av remissinstanserna ifrågasätter

däremot om det finns ett behov av att skärpa straffen för brott i kriminella nätverk ytterligare, och menar att dagens särskilda straffskärpningsgrund är tillräcklig.

Remissinstanserna uppmärksammar också svårigheterna i att definiera vad som avses med ett kriminellt nätverk och att bevisa en sådan koppling i det enskilda fallet. Detta riskerar att leda till rättsosäkerhet och till att personer som själva har utnyttjats i kriminella miljöer, inte minst flickor, kvinnor och barn, drabbas oproportionerligt hårt. Flera remissinstanser lyfter också risken för att förslaget relativt sett nedvärderar annan allvarlig brottslighet, exempelvis våld i nära relationer. Till exempel, om en gängmedlem misshandlar en annan gängmedlem så kommer det brottet att straffas dubbelt så hårt jämfört med om samma gängmedlem misshandlar en partner eller ett barn som inte har koppling till gängmiljön.

Ett femtiotal skärpta straffskalor bidrar till ett osammanhängande påföljdssystem

Inte heller regeringens förslag om ett femtiotal skärpta straffskalor framstår som tillräckligt genomarbetat. Det är i grunden välkommet att straffskalorna ses över. Många har varit oförändrade under lång tid, och det har bidragit till att systemet blivit mindre sammanhängande. Just därför är det viktigt att en översyn av straffskalorna har ett helhetsperspektiv. Bland annat Åklagarmyndigheten pekar på att utredningen, trots ambitionen att ta ett helhetsgrepp, inte har landat i någon konsekvent princip för hur överlappningen mellan olika svårighetsgrader ska hanteras. Vissa straffskalor får stor överlappning, andra mindre och vissa ingen alls. Förslaget innebär att straffen för olika slags brott inte kommer att stå i rimlig proportion till varandra. Som exempel kan nämnas att maximistraffet för synnerligen grov misshandel föreslås till tolv års fängelse, vilket innebär att det kommer att överstiga minimistraffet för mord som motsvarar tio års fängelse. På samma sätt kommer maximistraffet för grovt dataintrång att motsvara åtta års fängelse, vilket innebär att det kommer att överstiga minimistraffet för dråp som innebär fängelse i sex år.

Lagrådet har på liknande sätt framhållit att om regeringen vill gå vidare med denna typ av reform måste samtliga delar av utredningen behandlas samtidigt, så att påföljdssystemet inte blir ännu mer osammanhängande. Regeringen har visserligen aviserat att man planerar att gå vidare med hela utredningens förslag, men delat upp det i två olika lagstiftningsärenden. Miljöpartiet menar att denna uppdelning ändå bidrar till att påföljdssystemet blir mer osammanhängande.

Som flera remissinstanser lyfter innebär regeringens förslag en generell repressionsökning, vilket kommer att påverka alla som döms för brott och inte endast personer som har kopplingar till organiserad brottslighet eller kriminella nätverk. Vissa remissinstanser tillstyrker vissa enskilda straffskärpningar, t.ex. Roks, Sveriges Kvinnoorganisationer, Ecpat Sverige, Rädda Barnen, Jämställdhetsmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och Åklagarmyndigheten, men då just som avgränsade undantag, inte som stöd för propositionens generella omläggning. Samtidigt avstyrker Advokatsamfundet, Brottsförebyggande rådet (Brå), Civil Rights Defenders, Stockholms universitet, Uppsala universitet, Unicef Sverige och Institutet för mänskliga rättigheter samtliga ändringsförslag eller riktar tung kritik mot helheten. Bland andra Brå och Advokatsamfundet pekar på att straffskärpningarna är svagt underbyggda och att utredningen inte redovisar övertygande motiv för att kraftigt höjda straffnivåer är i brottsoffers

intressen. Advokatsamfundet menar att en översyn av straffskalorna bör ha en genuin förankring i vad som är känt om de allmän- och individualpreventiva effekterna.

Otydligt om det finns behov av livstids fängelse i fler fall och utvidgad presumtion för häktning

Förslaget om livstids fängelse vid vissa upprepade grova vålds- och sexualbrott väcker också betydande invändningar. Flera hovrätter, universitet, Unicef Sverige, Institutet för mänskliga rättigheter och Sveriges advokatsamfund är kritiska eller avstyrker förslaget. En bärande invändning är att det inte framgår tillräckligt tydligt i vilka situationer livstidsstraffet faktiskt ska kunna komma i fråga. Regeringen anger att bedömningen ytterst ska bygga på om den samlade brottslighetens allvar motsvarar allvaret i ett enskilt brott som kan ge livstid. Det lämnar emellertid ett betydande tolkningsutrymme.

Flera remissinstanser har påtalat risken för att lika fall behandlas olika beroende på om brotten prövas i samma eller i olika processer. Därtill kommer att förslaget delvis överlappar med den nya påföljden säkerhetsförvaring, något regeringen själv medger. Det gör att även detta förslag framstår som otillräckligt underbyggt och att det inte är klarlagt om denna straffskärpning behövs.

Vad gäller förslaget om utvidgad presumtion för häktning, framhåller flera remissinstanser att det redan i dag är möjligt att häkta vid misstanke om grov kvinnofridskränkning, grov fridskränkning och hedersförtryck, eftersom dessa brott ofta är förenade med kollusionsfara. Kritiken handlar därför både om bristande behov och om systematik.

Att knyta presumtionen till vissa särskilt utpekade brott bryter mot den nuvarande ordning där bestämmelsen i huvudsak tar sikte på brottets straffskala. Advokatsamfundet, Civil Rights Defenders, flera tingsrätter och hovrätter, Domstolsverket, Justitiekanslern och Lunds universitet hör till dem som är negativa. Samtidigt lyfter flera remissinstanser att Sverige redan har fått återkommande internationell kritik för omfattande användning av häktning och långa häktningstider. Stockholms universitet pekar i stället på att utvecklingen i våra nordiska grannländer i högre grad går mot alternativ till häktning, exempelvis elektronisk övervakning. Det är en invändning som bör tas på stort allvar, inte minst eftersom tidigare utvidgningar av häktespresumtionen redan har kritiserats för att öka belastningen på Kriminalvården.

Sammantaget visar genomgången av regeringens förslag att bristerna i propositionen inte är begränsade till någon enstaka del. Tvärtom syns ett genomgående mönster av att regeringen går längre än vad utredningen föreslår, inte tar hänsyn till synpunkter från remissinstanserna eller Lagrådet, att behovet av reformerna i vissa delar inte är visade och att konsekvenserna för rättssystemets helhet är otillräckligt analyserade. Detta stärker slutsatsen att propositionen bör avslås i sin helhet och ersättas av en ny, bred och genomarbetad översyn av brottsbalken.

Hänsyn bör tas till Lagrådets synpunkter

Miljöpartiet anser att den ovanligt skarpa kritik som Lagrådet riktat mot regeringens förslag väger tungt. Lagrådet avstyrker regeringens förslag i sin helhet och skriver att de framstår som ett hastverk, inte är tillräckligt genomtänkta och brister så mycket i kvalitet att de inte har förutsättningar att bli ny lag. Lagrådet menar också att

hanteringen inte uppfyller grundlagens krav på beredning. Vidare lyfter Lagrådet att flera remissinstanser varit påfallande kritiska men att regeringen inte tagit tillräcklig hänsyn till detta samt att regeringen inte presenterar något underlag som visar att straffskärpningarna kan förväntas minska brottsligheten eller öka tryggheten.

Att regeringen väljer att gå vidare med förslaget trots Lagrådets samlade kritik är inte ett ansvarsfullt sätt att bedriva rättspolitik. Om regeringen vill genomföra en så genomgripande omläggning av straffrätten måste förslagen vila på forskning och beprövad erfarenhet, lagstiftningen måste hålla hög kvalitet och lagstiftningsprocessen måste få ta tid. Här har regeringen agerat tvärtom, vilket riskerar att leda till att vi får ett otydligt påföljdssystem, som ökar belastningen på rättsväsendet och inte leder till att fler brottsoffer skyddas.

Behov av en översyn av brottsbalken

Bristerna i regeringens förslag hänger nära samman med hur underlaget till reformen tagits fram. Straffreformutredningen (SOU 2025:66) hade 22 månader på sig att ta fram ett mycket omfattande underlag på nästan 2 000 sidor. Utredningstiden förkortades dessutom med 2 månader, efter tilläggsdirektiv i januari 2024.

Tre av utredningens experter menar att tidsbristen innebar att arbetet i huvudsak fick inriktas på att ta fram lagtekniskt fungerande författningsförslag som svarade mot direktivets önskemål om en högre repressionsnivå – snarare än att göra en fullständig och förutsättningslös analys av brottsbalken. Experterna framhåller också att det inte är möjligt att förutse konsekvenserna för kriminalpolitiken eller för lagöverträdare.

Miljöpartiet anser att en utredning som saknar tid att bedöma förslagets samlade konsekvenser och om de föreslagna straffskärpningarna kommer att leda till minskad brottslighet, inte bör ligga till grund för ny lagstiftning. Det gäller särskilt på ett område där flera parallella och nyligen genomförda reformer påverkar den samlade effekten. Straffrätten måste hanteras utifrån ett helhetsperspektiv.

Vi i Miljöpartiet vill se ett omtag. Vi delar uppfattningen att det behövs en översyn av brottsbalken. Många straffskalor har varit oförändrade under lång tid. Detta har lett till att påföljdssystemet inte är helt sammanhängande och framför allt att straffskalorna överlappar varandra i hög utsträckning, vilket man vill undvika. Regeringens översyn har däremot inte varit tillräcklig. Bland andra Åklagarmyndigheten menar att ”trots att utredningen haft som utgångspunkt att ta ett helhetsgrepp, kan det konstateras att utredningens överväganden inte har lett till någon konsekvent princip avseende graden av överlappning mellan de olika svårighetsgraderna i straffskalorna. Vissa straffskalor har stor överlappning, andra mindre och vissa ingen alls”.

Miljöpartiet anser att en ny översyn av brottsbalken bör ha ett brett mandat och ordentligt med tid att analysera straffskalornas proportionalitet till varandra, bedöma konsekvenser samt föreslå reformer som faktiskt kan bidra till att minska brottslighet och minska återfall i brott. Sverige behöver en straffrätt som är både tydlig, genomtänkt och träffsäker. Då duger inte regeringens hastverk.

Bristande underlag ligger till grund för straffreformen

Regeringens proposition vilar på antagandet att strängare straff i sig ska bidra till minskad brottslighet och ökad trygghet. Både Lagrådet och flera remissinstanser menar

däremot att regeringen saknar tillräckligt forskningsunderlag för att dra sådana slutsatser.

Miljöpartiet noterar att propositionen inte presenterar några underlag som visar att de föreslagna straffskärpningarna skulle vara det mest effektiva sättet att minska brottsligheten. Forskningen ger inte heller något tydligt stöd för att straffets stränghet i sig har en brottsavhållande effekt. Däremot finns det mer som talar för att sociala förebyggande insatser har större betydelse för om brott begås eller inte.

Miljöpartiet utgår från att alla partier har som mål för sin kriminalpolitik att brottsligheten ska minska, dvs. att färre personer alls ska behöva få erfarenheten av att vara ett brottsoffer. Om det är målet måste politiken utformas utifrån vad som faktiskt fungerar. Hårdare straff kan i vissa fall vara motiverade för att visa på brottets allvar eller hindra farliga individer från att begå nya brott. Men när regeringen använder minskad brottslighet och ökad trygghet som centrala argument för generella straffskärpningar, då måste de också kunna visa att åtgärderna rimligen leder dit. Intressant i sammanhanget måste väl också vara att den som straffas inte begår nya brott och skapar nya brottsoffer.

Stora kostnader för skattebetalarna och ökad belastning på Kriminalvården

Det är uppenbart att regeringens samlade straffrättsreform kommer att få stora ekonomiska och praktiska konsekvenser. Enligt utredningens uppskattningar kan förslagen medföra kostnader på mellan 16,3 och 23,2 miljarder kronor per år. Samtidigt bedömer Kriminalvården att beräkningarna är grova och inte fullt ut tar hänsyn till andra reformer som redan genomförts eller bereds. Kostnaderna för skattebetalarna riskerar alltså att bli ännu större än vad regeringen förutspår.

Kriminalvården uppskattar även att den samlade effekten av Straffreformutredningens förslag, tillsammans med andra straffskärpningar, kan innebära ett behov av omkring 29 000 fler platser i häkten och anstalter till år 2034. Det motsvarar nästan en tredubblad kapacitet jämfört med i dag.

Miljöpartiet kan konstatera att belastningen på Kriminalvården redan i dag är stor. Överbeläggningar ökar risken för hot och våld för både intagna och personal och den snabba expansionen riskerar att försämra vårdkvaliteten och det återfallsförebyggande arbetet. Regeringens straffreform kommer att kräva en omfattande expansion hos en redan pressad myndighet, med fler lokaler, stärkt säkerhetsarbete och ett stort rekryteringsbehov. Allt detta kommer att kräva stora offentliga investeringar under lång tid. Om expansionen går snabbare än möjligheterna att rekrytera, utbilda och behålla erfaren personal riskerar resultatet av regeringens förslag att bli sämre säkerhet för personal och intagna, ansträngd arbetsmiljö och inte minst lägre kvalitet i den vård och rehabilitering som Kriminalvården erbjuder intagna.

Miljöpartiet vill ge Kriminalvården de resurser som krävs för att hantera dagens situation och bygga ut kapaciteten där det behövs. Vi kan däremot inte stå bakom en kriminalpolitik som fyller anstalterna i en högre takt än vad rättsväsendet och Kriminalvården rimligen kan hantera. Det är inte ansvarsfullt mot vare sig intagna, personal, brottsoffer eller skattebetalare. Vi ser i stället behov av andra lösningar som kan minska belastningen på anstalterna, t.ex. genom större möjligheter till elektronisk övervakning när det är lämpligt och rättssäkert. Vi vill också stärka Kriminalvårdens förutsättningar

att arbeta med behandling, utbildning, utslussning och avhopparverksamhet så att färre återfaller i brott.

Konsekvenserna för det återfallsförebyggande arbetet

Ett av de mest allvarliga problemen med regeringens förslag är konsekvenserna för det återfallsförebyggande arbetet. En kriminalpolitik som nästan ensidigt fokuserar på inlåsning riskerar att förbise vad som faktiskt krävs för att människor inte ska begå nya brott efter frigivning. Om anstalterna blir mer överfulla, om personaltätheten sjunker och om rehabiliteringen försvagas finns en uppenbar risk att fler lämnar kriminalvården med svagare framtidsutsikter och högre återfallsrisk.

Kriminalvården har själv varnat för att regeringens förslag kommer att ha mycket stor påverkan på myndighetens verksamhet och kapacitet. Detta tillsammans med den pressade situation som Kriminalvården redan befinner sig i, riskerar att försämra myndighetens möjligheter att bedriva ett kvalitativt återfallsförebyggande arbete. Kriminalvården är kritisk till att fokus i utredningen ligger på stärkt brottsofferperspektiv och samhällsskydd, snarare än rehabilitering av gärningsmannen. Detta fokus medför att det saknas ett resonemang om vad som är verkligt effektivt för att förhindra brottslighet och hur systemet kan utformas för att verka återfallsförebyggande.

För Miljöpartiet är det självklart att den som begår brott ska mötas av tydliga konsekvenser. Samtidigt måste samhället göra mer för att den som avtjänat sitt straff inte begår nya brott. Annars sviker vi både brottsoffer och tryggheten i samhället. Därför vill vi stärka Kriminalvårdens förutsättningar att bedriva kvalificerat återfallsförebyggande arbete, förbättra möjligheterna till rehabilitering, vård och utslussning samt stärka avhopparinsatserna och använda de verktyg som faktiskt kan bryta rekrytering, missbruk, våldsspiraler och återfall. Det är så tryggheten byggs på riktigt.

Ulrika Westerlund (MP)

Mats Berglund (MP)

Annika Hirvonen (MP)

Nils Seye Larsen (MP)

Camilla Hansén (MP)

Jan Riise (MP)